

DIGITAAL LEZEN, ANDERS LEZEN?

De technologische lees(r)evolutie in empirisch perspectief

Niels Bakker

(Stichting Lezen & Vrije Universiteit Amsterdam)

STICHTING LEZEN REEKS

DEEL 37

Eburon

Utrecht, 2024

ISBN 978-94-6301-484-7

Academische Uitgeverij Eburon, Utrecht

www.eburon.nl

Omslagontwerp: Erik olde Hanhof & Judith Schoffelen, Amsterdam

Grafisch ontwerp: Textcetera, Den Haag

©Stichting Lezen 2024

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende.

INHOUD

VOORWOORD	11
DANKWOORD	13
1 INLEIDING: EEN DIGITALE (R)EVOLUTIE IN HET LEZEN VAN BOEKEN	15
1 Digitalisering: bedreiging en/of kans voor de leesbevordering	15
2 Visies op de invloed van mediatechnologie op cognitie, attitude en gedrag	20
3 De kenmerken die digitale media typeren	25
4 De kenmerken die leesmedia typeren	29
5 Hypotheses, onderzoeksvragen, variabelen en methoden	32
2 DIGITAAL LEZEN – WIE DOEN HET AL? EEN ENQUÊTESTUDIE NAAR HET PROFIEL VAN DE E-BOEKENLEZER EN DE LEESBELEVING VAN DE E-READER, TABLET EN LAPTOP	39
Samenvatting	39
1 Het profiel van de (digitale) lezer	40
2 Leesmedia en leesbeleving	43
3 Methode: enquêteonderzoek	48
3.1 Respondenten	48
3.2 Materiaal	49
3.3 Analyse	52
4 Resultaten: profielschets de digitale lezer	52
4.1 Leesgedrag e-boeken (hypothese 1 en 2)	53
4.2 Leesgedrag e-boeken en/of p-boeken (hypothese 1)	56
4.3 Leesgedrag e-reader (hypothese 3)	57
4.4 Leesgedrag tablet en smartphone (hypothese 3)	58
4.5 Leesgedrag laptop (hypothese 3)	59
5 Resultaten: de leesbeleving van e-reader, tablet en laptop (hypothese 4, 5 en 6)	59
5.1 Leesbeleving naar apparaat (hypothese 4, 5 en 6)	60
5.2 Interactie-effecten leesbeleving (hypothese 6)	64
6 Conclusie en discussie	69
6.1 De digitale lezer in het licht van de hypotheses	69
6.2 De digitale lezer: een profielschets	71
6.3 De leesbeleving in het licht van de hypotheses	72
6.4 Het digitale leesapparaat: een profielschets	72
6.5 Kanttekeningen bij het onderzoek	73
7 Epiloog: hoe bereiken leesbevorderaars de aarzelende lezer?	74

3	DIGITAAL LEZEN – WIE DOEN HET NU DE HYPE VOORBIJ IS? EEN ENQUÊTESTUDIE NAAR PERSOONSKENMERKEN DIE HET LEZEN VAN E-BOEKEN BEÏNVLOEDEN	77
	Samenvatting	77
1	Inleiding	78
2	Het leesgedrag van boeken naar persoonskenmerken	80
3	Methode: enquêteonderzoek	86
	3.1 Steekproef	86
	3.2 Materiaal	87
	3.3 Variabelen	88
	3.4 Analyses	89
4	Resultaten: leesgedrag e-boeken	91
	4.1 E-boek lezen afgelopen jaar	91
	4.2 Intensiteit leesgedrag e-boeken	92
	4.3 Verhouding papier-schermlezen	93
	4.4 Fictie en non-fictie lezen	94
5	Resultaten: leesgedrag apparaten	95
	5.1 Gebruik e-reader	96
	5.2 Gebruik tablet	98
	5.3 Gebruik smartphone	99
	5.4 Gebruik laptop/pc	100
6	Resultaten: leesgedrag papier en affiniteit digitale media	102
	6.1 Effect generatie, sekse en opleidingsniveau op leesgedrag papieren boeken	102
	6.2 Effect generatie, sekse en opleidingsniveau op affiniteit digitale media	103
7	Conclusie: een profiel van de e-boeklezer	104
	7.1 Leesgedrag e-boeken	104
	7.2 Leesapparaten	106
	7.3 Doorheen de tijd	108
8	Discussie: hoe volledig wordt e-boekadoptie?	110
9	Implicaties voor de leesbevordering	111
4	HET DIEP LEZEN OP DE HELLING: OP ZOEK NAAR BEWIJS. EEN ENQUÊTESTUDIE NAAR DE INVLOED VAN DE APPARAATKEUZE EN DE BEDREVENHEID IN HET LEZEN VAN E-BOEKEN OP DE LEESERVARING	113
	Samenvatting	113
1	Inleiding: bewijs voor verschil in lezen papier en scherm	114
2	Mogelijke verschillen naar apparaatkeuze, bedrevenheid en aard taskswitchen	116

3	Methode: enquêteonderzoek	120
3.1	Steekproef	120
3.2	Materiaal	121
3.3	Variabelen	121
3.4	Analyses	124
4	Resultaten: apparaten in relatie tot papier en bedrevenheid	126
4.1	De meestgebruikte apparaten	126
4.2	Het meestgebruikte apparaat in vergelijking met papier	127
4.3	Effect meestgebruikte apparaat op bedrevenheid	127
5	Resultaten: leesproces, taskswitchgedrag en leeservaring	129
5.1	Leesproces: lineair lezen in relatie tot apparaat en bedrevenheid	129
5.2	Taskswitchen naar gerelateerde inhoud in relatie tot apparaat en bedrevenheid	130
5.3	Taskswitchen naar ongerelateerde inhoud in relatie tot apparaat en bedrevenheid	132
5.4	Leeservaring in relatie tot apparaat en bedrevenheid	133
5.5	Leeservaring met taskswitchen in relatie tot apparaat en bedrevenheid	134
6	Conclusie: het apparaat en de lezer spelen een rol	136
6.1	Apparaten	136
6.2	Bedrevenheid lezen e-boeken	137
6.3	Taskswitchgedrag	138
7	Discussie: hoe ligt de causaliteit?	139
8	Implicaties voor de leesbevordering	140
5	DE TABLET VOOR VRIJ LEZEN: VRIEND OF VIJAND?	143
	Samenvatting	143
1	De tablet als leerondersteuning in het onderwijs	144
2	Lezen van het scherm: tussen kans en bedreiging	146
2.1	De veronderstelde invloed van de tablet op de leesmotivatie	146
2.2	De veronderstelde invloed van de tablet op de leeservaring	149
3	Context van het onderzoek: eerdere studies naar tabletlezen op de school	151
4	Uitwerking en onderbouwing hypothesen	154
5	Methode: quasi-experiment	155
5.1	Ontwerp: het medium bij vrij lezen	155
5.2	Ontwerp: instructies voor docenten	156
5.3	Deelnemers	156
5.4	Meetinstrument: deelname	157
5.5	Meetinstrument: leesmotivatie	157

5.6	Meetinstrument: leeservaring	158
5.7	Meetinstrumenten: betrouwbaarheid	158
5.8	Analyses	159
6	Resultaten: digitaal lidmaatschap, leesmotivatie en leeservaring	159
6.1	Klas en digitale bibliotheek	159
6.2	Digitaal lidmaatschap en intrinsieke leesmotivatie	161
6.3	Digitaal lidmaatschap en extrinsieke leesmotivatie	161
6.4	Digitaal lidmaatschap en leeservaring	162
6.5	Verdiepende vragenlijst tussenmeting	163
7	Conclusie en discussie	164
7.1	Reflectie op de resultaten	164
7.2	Reflectie op de methodologie	165
7.3	Reflectie op de implicaties voor de praktijk	167
6	HYPERTEKSTFICTIE OP HERKANSING. EEN EMPIRISCH ONDERZOEK NAAR HET EFFECT VAN MULTIMEDIA EN INTERACTIVITEIT OP DE LEESERVARING	169
	Samenvatting	169
1	Lezen en leesbevordering in transitie	170
2	Hypertekstliteratuur: oxymoron of synthese?	172
2.1	De lezer als gamer en de gevolgen voor de immersie	172
2.2	Hypertekstliteratuur 2.0 en hypothesen over de gevolgen voor de immersie	175
3	Methode: experiment en replicatie	180
3.1	Proefpersonen	180
3.2	Ontwerp	180
3.3	Materiaal	182
3.4	Meetinstrumenten	183
3.5	Procedure	184
3.6	Replicatiestudie	185
4	Resultaten experiment en replicatie	186
4.1	Correlatieanalyse	186
4.2	Effectanalyse	186
4.3	Aandacht	187
4.4	Transportatie	187
4.5	Mentale verbeelding	187
4.6	Emotionele betrokkenheid	188
4.7	Waardering	188
4.8	Replicatiestudie	188

5	Conclusie en discussie	189
5.1	Reflectie op de hypothesen	189
5.2	Reflectie op de lezer als gamer en de gevolgen voor de immersie	190
5.3	Reflectie op de methode	191
6	Slotbeschouwing: Lezen en leesbevordering in transitie	192
7	CONCLUSIE EN DISCUSSIE: DE DIGITALE (R)EVOLUTIE IN EMPIRISCH PERSPECTIEF	193
1	Conclusie: het e-boek als herhaling en verschil	193
1.1	Reflecties op de studies naar persoonskenmerken	194
1.2	Reflecties op de studies naar de leeservaring	197
2	Discussie: de bedreiging gaat boven de kans	201
2.1	Reflecties op de invloed van digitale media op het lezen van boeken	201
2.2	Reflecties op digitale media als bedreiging en kans	203
2.3	Reflecties op de methodologie	208
3	Aanbevelingen voor wetenschappers: ideeën voor vervolgonderzoek	210
4	Aanbevelingen voor leesbevorderaars: ideeën voor de praktijk	214
4.1	Keuze voor diep lezen, oppervlakkig lezen, of beide	214
4.2	Digitale leesapparaten en geremedieerde en verrijkte e-boeken	216
	SAMENVATTING (NEDERLANDS)	219
	De invloed van digitale media op het lezen van boeken	219
	Persoonskenmerken en leesgedrag e-boeken (onderzoeksvraag 1 en causaal model 1)	224
	Leesproces, taskswitchgedrag, leeservaring en leesmotivatie geremedieerde e-boeken (onderzoeksvraag 2 en causaal model 2)	226
	Leeservaring verrijkte e-boeken (onderzoeksvraag 2 en causaal model 3)	227
	Reflectie op hypothese en implicaties voor leesbevordering	227
	SUMMARY (ENGLISH)	229
	The influence of digital media on reading books	229
	Personal characteristics and reading behaviour in the case of e-books (research question 1 and causal model 1)	234
	Reading process, task-switching behaviour, reading experience and reading motivation in the case of remediated e-books (research question 2 and causal model 2)	235
	Reading experience in the case of enriched e-books (research question 2 and causal model 3)	236
	Reflection on the hypothesis and implications for promoting reading	237

LITERATUURLIJST	238
BIJLAGEN	253
Bijlage 2A: geanalyseerde enquêtevragen	254
Bijlage 3A: geanalyseerde enquêtevragen	258
Bijlage 4A: geanalyseerde enquêtevragen	261
Bijlage 5A: instructies voor docenten	265
Bijlage 5B: meetinstrumenten	273
Bijlage 6A: verhaalfragment	284
Bijlage 6B: vragenlijst	293
OVER DE AUTEUR	302

VOORWOORD

‘Hoe staat het met je proefschrift?’ Deze vraag is de laatste jaren regelmatig aan mij gesteld, door collega’s, vrienden, familieleden en andere geliefde mensen. Mogelijk is het zelfs de vraag geweest die ik het vaakst te horen heb gekregen. Keer op keer probeerde ik zo geduldig mogelijk te antwoorden. ‘De laatste deelstudie is afgerond, nu begin ik met de overkoepelende inleiding en conclusie.’ ‘De eerste versie van de overkoepelende conclusie is gereed, nu gaan de hoogleraren deze lezen en erop reageren.’ ‘Op dit moment ben ik de verschillende hoofdstukken aan het integreren tot een geheel.’ U leest het, dit boek was een hele bevalling.

De bron van dit proefschrift was een masterscriptie over digitale poëzie uit 2008, gevolgd door een literatuuronderzoek naar het lezen van digitale literaire teksten in 2008-2009 en een enquêteonderzoek naar het leesgedrag van digitale literaire teksten in 2009-2010. Beide studies werden ingegeven door de opkomst van het e-boek en digitaal lezen in ruime zin, en de impact die deze ontwikkeling zou kunnen hebben op het leesgedrag. Er bestonden zorgen over een verder ingrijpende ontleding en een vervlakking door een overgang naar vluchtig lezen. Om meer grip te krijgen op dit vraagstuk, groeide het idee voor een serie studies naar verschillen tussen lezen van papier en van schermen. Ongeveer twaalf jaar later vormt dit boek het resultaat.

Het proefschrift is tot stand gekomen door middel van een bijzondere constructie. De Vrije Universiteit heeft mij aangesteld als buitenpromovendus, die in eigen tijd werkt aan wetenschappelijk onderzoek. Stichting Lezen heeft mij vervolgens de kans gegeven om de onderzoeken deels in werktijd op te zetten en uit te voeren. Deze keuze werd mede ingegeven door nieuwsgierigheid en interesse binnen de organisatie naar lezen in het digitale tijdperk, en de mogelijke consequenties hiervan. Stel dat het lezen verandert, hoe kan de leesbevordering zich hiertoe dan verhouden? Vormen digitale media vooral een bedreiging voor het lezen, of bieden ze juist kansen, door het lezen op een nieuwe manier vorm te geven?

De resultaten geven onderbouwing voor beide ideeën. Digitale apparaten worden vaker dan papier gebruikt voor non-lineair lezen en taskswitchen, met een minder prettige en diepgaande leeservaring tot gevolg. Dit bevestigt de zorgen die reeds leefden in 2010, en hiermee het idee van digitale media als bedreiging. Tegelijkertijd zijn er ook lichtpunten. De e-reader kan zich wat betreft leesproces,

taskswitchgedrag en leeservaring meten met het gedrukte boek, en vormt binnen de digitale leesapparaten in dit opzicht de uitzondering. Taskswitchen lijkt ook voordelen te kunnen hebben voor het diepgaande, immersieve lezen, mits het gebeurt naar inhoud met een relatie met de tekst. Dit illustreert dat digitale media een waardig alternatief kunnen vormen voor papier, en hiermee het idee van digitale media als kans.

In lijn met de resultaten is het proefschrift beschikbaar gemaakt op beide tekstdragers. Wilt u graag vluchtig lezen door koppen te snellen en op specifieke woorden te zoeken, dan kunt u zich wenden tot de smartphone of de laptop. Voor een optimale diepleeservaring geniet het papier of de e-reader de voorkeur. In beide gevallen ontvangt u de wens tot veel leesplezier.

Niels Bakker

DANKWOORD

Het schrijven van een proefschrift is een vrij solitaire bezigheid. Dit betekent niet dat de promovendus de arbeid alleen af kan. Deze onderzoeken hebben mede tot stand kunnen komen dankzij de hulp en steun van vele verschillende mensen en organisaties. Bij deze ontvangen zij een hartelijk dankwoord en liefdevolle shout-out voor de bijdrage die ze hebben willen en kunnen leveren.

Empirisch onderzoek in de menswetenschappen bestaat bij de gratie van mensen die bereid zijn om deel te nemen. De kinderen, jongeren, jongvolwassenen en volwassenen die als respondent of proefpersoon hebben geparticipeerd, ontvangen hiervoor een dank voor de tijd en inspanning die dit van hen gevraagd heeft. Deze dank betreft in het bijzonder het invullen van vragenlijsten voor de meeste studies in het proefschrift.

Hun participatie is gefaciliteerd en begeleid door andere mensen en organisaties. De Stichting Marktonderzoek Boekenvak en GfK hebben de dataverzameling voor de enquêtes in de hoofdstukken 2, 3 en 4 mede tot stand helpen komen. De docenten Ariane Linnert, Claudia Risseeuw en Helma Geerlings van het Stedelijk Dalton Lyceum in Dordrecht leverden een waardevolle bijdrage aan de realisatie van het quasi-experiment in hoofdstuk 5. De studenten Tu Thanh Le en Susan Hemati verzamelden de data voor het replicatie-experiment in hoofdstuk 6. Zij ontvangen allen dank voor hun betrokkenheid en inspanningen voor de betreffende studies.

Empirisch onderzoek begint en eindigt met het uitdenken van onderzoeksvragen en hypotheses, het opzetten van een theoretisch kader, het duiden en interpreteren van de uitkomsten en het vertalen hiervan naar de praktijk. Dit proces was niet mogelijk geweest zonder de kennis, kunde en ervaring van de hoogleraren die op hebben willen en kunnen treden als promotoren: Roel van Steensel, die de rol van hoofdpromotor vanaf 2021 heeft vervuld, Adriaan van der Weel, Frank Huysmans en Dick Schram, die hoofdpromotor is geweest tot en met 2021. Hun ideeën, inzichten en bespiegelingen hebben geïnspireerd, gemotiveerd, uitgedaagd en op sommige momenten tot hoofdbrekens geleid.

In dit opzicht gaat tevens een hartelijke dank uit naar collega's van Stichting Lezen. De studies in dit proefschrift kenden van begin af een inbedding in het beleid en

de praktijk van de leesbevordering, en zijn hier zowel in de opzet, het ontwerp als in de vertaling van de uitkomsten naar de praktijk door gevoed. Naast deze intellectuele en creatieve bijdrage, hebben de collega's mij, net als de promotoren, ook een prettige inbedding gegeven voor het intermenselijke proces. De rol van onderzoekers kan het niet stellen zonder de mens die hem of haar vormgeeft. De dank gaat in het bijzonder uit naar Roos Wolters, Jette van den Eijnden, Gerlien van Dalen, Daan Beeke, Agnes van Montfoort, Desirée van der Zander en, in de afrondende fase, Alix Wassing, Marloes Robijn en Marieke Smeijsters.

Dan zijn er de mensen die de verschillende deelstudies mede hebben helpen uitdenken en vormgeven. Anke de Vreede scherpste als stagiair bij Stichting Lezen het quasi-experiment op een middelbare school in Dordrecht in hoofdstuk 5 inhoudelijk aan, stelde vragen, en deed een aanvullend onderzoek. Jacqueline Evers-Vermeul, universitair docent aan de Universiteit Utrecht, begeleidde Anke, alsmede de andere studenten (Joep van Gils, Sarah Romijn en Noor Weelink), bij hun onderzoeken op een middelbare school in Dordrecht. Joran Jongerling (Erasmus Universiteit Rotterdam) verrijkte de statistische analyses met zijn ideeën, terwijl Eliane Segers, bijzonder hoogleraar digitaal lezen van Stichting Lezen tussen 2016 en 2022, de conceptrapportage meelas en van commentaar voorzag. De experimenten in hoofdstuk 6, van het uitdenken van de onderzoeksvragen, het ontwerpen van een methode tot het analyseren van de resultaten met SPSS en het duiden ervan in de conclusies, hebben mede vorm kunnen krijgen dankzij Frank Hakemulder.

De mens achter de onderzoeker heeft tot slot kunnen groeien en bloeien dankzij geliefden, familieleden en vrienden. Hetty Schats, mijn lieve moeder, wilde graag wedden over het moment van afronding. Ik verloor, want het is twee jaar later geworden, maar desalniettemin heeft deze actie gezorgd voor een versnelling van de afrondende fase. Anne van Broekhuizen heeft mij van begin tot eind gesteund. Zij vergezelde mij bij het winnen van de Stichting Lezen Scriptieprijs voor de masterscriptie over digitale poëzie die de aanloop vormde naar het proefschrift, was betrokken bij de voortgang en elke stap in het proefschrift, en gaf tot slot de laatste voorzet: een door haar gemaakte foto inspireerde namelijk het coverbeeld.

1 INLEIDING: EEN DIGITALE (R)EVOLUTIE IN HET LEZEN VAN BOEKEN

1 DIGITALISERING: BEDREIGING EN/OF KANS VOOR DE LEESBEVORDERING¹

In een rapport met de alarmerende titel *LEES! Een oproep tot een leesoffensief* luiden de Raad voor Cultuur en de Onderwijsraad (2019) de noodklok over de staat van het lezen. De raden, die de Nederlandse overheid adviseren op het gebied van respectievelijk cultuur en onderwijs, vrezen dat in het digitale tijdperk het diep lezen teloor gaat. Diep lezen is volgens hun definitie “het voor een langere tijd geconcentreerd lezen, waarbij de samenhang en betekenis van een tekst worden ervaren” (Raad voor Cultuur & Onderwijsraad, 2019: 17).

De komst van digitale media stelt leesbevorderaars in de praktijk reeds jarenlang voor een dilemma. Zij vragen zich af of, in hoeverre en op welke wijze de nieuwe technologie een bedreiging vormt voor het bereiken van hun missie: het stimuleren van het lezen van, bij voorkeur, literaire boeken. Leesbevorderaars zien echter ook kansen in het gebruik van technologie, vanwege de nieuwe mogelijkheden die e-readers, tablets en andere digitale apparaten voor het lezen van boeken bieden. De affiniteit met digitale media bij kinderen en jongeren en digitale verrijkingen

1 Deze paragraaf vormt een bewerking van de proloog van het rapport: *Digitaal lezen – wie doen het al? Een SMB-dieptestudie naar het profiel van de e-boekenlezer en de leesbeleving van de e-reader, tablet en laptop* door Bakker (2013). Aangezien deze rapportage als hoofdstuk 2 is opgenomen in dit proefschrift, is de betreffende paragraaf in hoofdstuk 2 achterwege gelaten. Daarnaast bevat deze paragraaf bewerkingen van alinea's uit het rapport *Digitaal literair lezen – wie doen het al? Een eerste inventarisatie van het digitale literaire leesgedrag onder de Nederlandse bevolking* (Bakker, 2010) en het artikel 'Hyperfictie op herkansing. Een empirisch onderzoek naar het effect van multimedia en interactiviteit op de leeservaring' (Bakker, 2015) in de bundel *Hoe maakbaar is de lezer?* onder redactie van Dick Schram. Aangezien dit artikel als hoofdstuk 6 is opgenomen in dit proefschrift, zijn de betreffende alinea's in hoofdstuk 6 achterwege gelaten. De drie genoemde publicaties zijn uitgegeven door Stichting Lezen.

met een multimediaal en interactief karakter zouden de motivatie voor het lezen kunnen vergroten.

Het vraagstuk van de mogelijke bedreigingen en kansen van de digitalisering voor het lezen van boeken, en het bevorderen van deze activiteit, kan vanuit twee perspectieven worden benaderd: het perspectief van *kwantiteit* en van *kwaliteit*.

Bij de *kwantiteit* gaat het om de hoeveelheid tijd die mensen besteden aan het lezen van boeken. Deze is in Nederland sinds 1975 met de helft gedaald: eerst van 1,6 uur in 1975 naar 1,3 uur per week in 2005 en 2006, en hierop naar 0,8 uur per week in 2011 en 2016 (Huysmans & De Haan, 2010; Wenekers, Huysmans, & De Haan, 2018). Deze dalende trend kan worden verklaard door de mediasocialisatie van opeenvolgende generaties (Huysmans, De Haan, & Van den Broek, 2004; Stichting Lezen – Leesmonitor, 2021h). Oudere mensen zijn van jongs af aan opgegroeid met een media-aanbod dat bestaat uit boeken en andere gedrukte media, televisie en radio. Jongere mensen groeien hiernaast op met digitale media, waarop ze videogames spelen, communiceren via online diensten, televisie kijken en radio luisteren. Ze kunnen hierop ook lezen, maar de concurrentie van de andere activiteiten op deze apparaten is groot. 13- tot 19-jarigen besteden anno 2018, ten opzichte van 65-plussers, bijna zes keer zo weinig tijd aan het lezen van boeken, kranten en tijdschriften (Schaper, Wenekers, & De Haan, 2019).

Door deze bril beschouwd vormen digitale media een bedreiging voor het lezen van boeken, zoals film en televisie dit eerder zijn geweest voor de oudere generaties (Knulst & Kraaykamp, 1996). Tegelijkertijd blijken media elkaar niet voor alle groepen mensen te beconcurreren. Terwijl media bij sommige gebruikers op een elkaar uitsluitende manier worden gebruikt (of-of), zijn er ook mensen die verschillende media naast elkaar gebruiken, en voor wie deze zodoende complementair werken (en-en) (Huysmans, 2013; Huysmans, De Haan, & Van den Broek, 2004). In dit opzicht kan de digitalisering ook een kans bieden om het lezen te bevorderen. De komst van het e-boek zorgt bijvoorbeeld voor een uitbreiding van de keuzes en mogelijkheden om te lezen. Naast de fysieke boekhandel en de bibliotheek bestaan er inmiddels veel verschillende online kanalen die toegang bieden tot boeken – gedrukt en digitaal. Ook hebben lezers van boeken, naast het vertrouwde papier, de beschikking gekregen over een brede waaier aan tekstdragers, van de e-reader en de tablet tot de smartphone.